

פרופ' אהוד לוז – יוער המושב:

תודה רבה לד"ר אביבה חלמיש. אנחנו יוצאים עכשו להפסקה של עשר
דקות בדיק.
(הפסקה)

פרופ' אהוד לוז – יוער המושב:

אני מזמין את גבי ימימה רוזנטל מארכיון המדינה להרצות על "שרות
ומדיניות החוץ בבחן הביקורת הפרלמנטרית". בקשה.

שרות ומדיניות החוץ בבחן הביקורת הפרלמנטרית

גב' ימימה רוזנטל – ארכיון המדינה:

אני אקח אתכם קצר למחוזות אחרים מלבד שהיינו בהם עד עכשו.
כנקודת מבט על משה שרת מבחינת מדיניותו בחרתי הפעם דוקא
בהתייחסות האופוזיציה כלפיו. וכך אמר מנחים בגין ב- 1949 בעת הדיוון
הראשון על מדיניות החוץ של ישראל: "מדיניות החוץ שלנו כפי שהיא עוצבה
על-ידי הממשלה ומתנהלת על-ידי מר שרט אינה משרתת את מטרות האומה,
היא מתנדנדת בין טלטולי האימפרסיוניזם, היא עומדת על כרעי דיליטיניטיזם
ומאידך כפופה לשיגרה, היא צמודה לאשליות ומביאה לתוצאות חמורות".

חרה החזיק אחריו בלשון בוטה עוד יותר נציג סיעת הלוחמים
העבריתים, נתן ילון-מור שאמր: "טעויותו של שרת כשר החוץ של כולנו הובילו
ומובילות את ענייני העם מנצחות צבאי אל תבוסה מדיניות ומכיבושים בשדות
הקרב של המולדות אל כשלונות ליד שולחנות ירוקים של משא וממן פוליטי.
כל היסודות אשר עליהם נבנתה מדיניות החוץ שלו התמוטטו כליל, כל

התקנות והנחיותים התבדו. רק לעיתים רוחקות יקרה, ספרי השגיאות יבシリ כה מהר ולבת אחת".

הביקורת הנוקבת זו נשמעה בלheat הדיון בשלב המשבר ב- 15 ביוני 1949. מדיניות החוץ של ישראל בתקופתו של שר特 ומקומו בעיצובה נחקרו בשני העשורים האחרונים מזויות שונות, ואנחנו שמענו היום כמה וכמה הרצאות שמדובר על הנושא זהה, ולכן חשוב לנו שאין טעם לשוב ולהזכיר אלא לחפש זירה אחרת. לא ראיתי מקום לשוב ולהרצות בפניכם על קווי המתאר של מדיניות החוץ ועל שר特 כמעצם אלא לפניה אחרת שמנה ניתנת להשיקף על מדיניות החוץ מזויות קצר אחרת, מזויות האופוזיציה הפרלמנטרית בישראל של אותן ימים.

בעצם, בהקשר הזה הייתי רוצה קצר (בהמשך דבריו זה גם יובן) לחבר בין מקומה של מדיניות החוץ במערכת הפרלמנטרית ומדיניות הפנים בישראל. הדברים ירמזו לכך.

מAIR פועל העיר בדיון ההיסטוריוגרפי על מלחמת השחרור לפני 23 שנה הערכה שיפה לעניינו. לדבריו, "ההיסטוריון חייב לשאול את עצמו, האם אתה שאתה ממروس הקתדרה של המחבר ההיסטורי, לאחר שאתה מכיר את העבודות, תקים ותבקר את אלה שהחליטו באותו הימים בחינת חכם לאחר מעשה. " "גזרתי על עצמי – הוא אומר באותו מקום – את הדיסציפלינה הבאה: אם ניתן למצוא בתקופה הנחקרת ביקורת חריפה, ויכול נוקב או פלוגתא בקרב אנשי התקופה על נושא כלשהו שגורלו נחרץ על-ידי הנהלה בעלת הסמכות בכיוון מסוימים ומהעשה נעשה, אז יכול גם אתה, ההיסטוריה,

לאמת את הדעות השונות שהובעו באותה תקופה ולהעריך כי במבט ההיסטורי הוכח שהשפחה זו או אחרת הייתה יותר נכונה".

את הנחתו של מאיר פועל ליישם על מדיניות החוץ של ישראל אנשה בדברים הבאים. נושא מדיניות החוץ היה נושא לביקורת בעת התרחשותה, וגם ביום אפשר להעמיד ביקורת זו בבחן הזמן. אפשר להעמיד ביקורת את החלטתה של ישראל להזדהות עם המערב בימי מלחמת קוריאה, את מדיניותה בשאלת העליה מברית המועצות, את המדיניות כלפי סין העממית, את ההחלטה להעדיף שיקולי בטחון על-פני שיקולים במדיניות חוץ ועוד החלטות דומות שהיו נושא לחלוקת מפלגתיות ופרלמנטריות. כמו שרובינו רגילים לחשוב בסכמו של התפתחות היסטורית מסוימת, נדמה לי שלפעמים כדי להעמיד את דברי האופוזיציה ולבחון אותם במבט ההיסטורי.

אך הפעם נדון, כאמור, רק בזווית הראייה של האופוזיציה, וגם זאת לא בכל הקשת הרחבה של השקפותיה אלא בנקודת אחד ומיעוד – בועדת החוץ והבטחון של הכנסת לפניה שטח שרת את מדיניותו והעמיד אותה לשפט הביקורת.

טרשו לי להקדים כמה מלים על הוועדה. ועדת החוץ והבטחון של הכנסת הוקמה ב- 6 באפריל 1949 והיתה מורכבת מצירוף של ועדת החוץ ועדת הבטחון של מועצת המדינה הזמנית. שתי הוועדות צורפו לוועדה אחת כדי להבטיח שיו"ר מטעם מפא"י יישב בראשה על-פי המפתח המפלגתי של חלוקת תפקידיו של יו"ר הכנסת של אותה הכנסת. הכנסת הראשונה הייתה הוועדה מורכבת מ- 14 חברים – 9 מן הקואליציה, שהמפלגות שיוצגו בה היו

مفا"י, החזית הדתית המאוחצת והמפלגה הפרוגרסיבית ו- 5 חברים מפלגות האופוזיציה – הציונים הכלליים, תנועת החירות ומפ"ם. משיקולים של בטחון המדינה הבטיח הרכב הוועדה שנציגי מפלגות של שני הצדדים הפליטיים, הקומוניסטים או הלוחמים העבריים, לא ישתתפו בה, הסדר שנשמר למעשה עד לכנסת הנוכחית. מפלגות האופוזיציה שהשתתפו בוועדה הפכו אותה לגוף בעל הרכב פוליטי רחב יותר מן הקואלייציה הממשלהית. עם הממשלה נשמעו דעות שנציגי מפלגות פוליטיות שלא תמיד החזיקו באותה עמדה בשאלות מדיניות, הרי שבוועדה התרחב מגוון הדעות והביקורת על מדיניות החוץ שרת צריכה היה להתמודד אתה היה רחਬ יותר. דיוניה של ועדת זו נפתחו לציבור רק לאחרונה בצורה מסודרת ושלימה ורק עתה ניתן לבדוק מה התרחש בדיונים אלה ומה משמעות יש לגוף פרלמנטרי זה, שרת הקפיד להופיע בו באופן שוטף פעמי שבועיים עד חודש, וש"חבריו הרגישו האנשים הכי נבונים בכל חברי הכנסת", דבריו של היור שלה באותו הימים, זלמן אהרוןוביץ'.

מהות הדיונים בוועדה ותפקידו הפרלמנטרי והציבורי ראויים לבדיקה. ובהקשר של הדיון היום נתייחס רק למединות החוץ ולשרת ולא למединות הבטחן ולבן-גוריאן ונראה איזה נושאים במединות החוץ הגיעו לשולחנה של הוועדה, האם הם הועלו ביוזמת שרת או ביוזמת חברי הוועדה, האם שרת חשש להעלות נושאים רגשיים בוועדה, למורות הסודיות שהיתה צריכה לפחות את דיוניה, וכייד הנהלו הדיונים. האם נשמעה ביקורת על המדיניות ובאיזה מידת השפיעו הדיונים על החלטותיו של שרת במединות החוץ או על השיח הפרלמנטרי בדיוני מלאת הכנסת; או שמא היה הגוף הזה חסר חשיבות וכמוهو גם דיוני מלאת הכנסת על מדיניות החוץ.

בקצרה נעסק בשאלת האם יש תפקיד לחברים ובעיקר חבריו האופוזיציה בוועדת החוץ והבטחון של הכנסת, ועדה המשמשת מוסד עליון לדמוקרטייה הישראלית בעיצוב מדיניות החוץ הישראלית בתקופתו של שרת. נראה לי, שביום עיון המוקדש לשרת יש מקום להציג אותו גם מפינה זאת.

רק לאחר שלוש ישיבות ראשונות שעסקו בענייני בטחון והמשא ומתן עם סוריה התפנתה הוועדה ב- 27 באפריל לדון בסדרי העבודה שלה. מאחר שבמושאים הקשורים במדיניות החוץ, בניגוד לנושאי בטחון, לא היו הצעות חוק שחייבו דיון מוקדם לפני אישורם במליאה, הציע בגין באותה ישיבה לקבוע שלפחות פעמי בחודש ימסור שרת סקירה על מדיניות החוץ. בן-אהרון לא הסתפק בסקירה ובאינפורמציה ולכתחילה קבוע, שהעיקר הוא מה מידת השתתפות הוועדה בעיצוב מדיניות החוץ בעת התהווותה והוא תבע שהועדה תשתתף בפועל בעיצוב מדיניות החוץ. את ביצוע המשימה הטיל על יו"ר הוועדה, שזכה היה, לדבריו, להיות מעורה במעשה משרד החוץ ולהבטיח שהועדה תהיה שותפה ל מלאכה. עם הזמן ביקש גם לעיין במסמכים, לא הסודיים ביותר אבל�能够做到那样。 עם הזמן ביקש גם לעיין במסמכים, לא הסודיים ביותר אבל יכול היה לומר ששר החוץ מזכיר בסקריםתו. גם בגין ביקש שיאפשרו לחבריו הוועדה לעיין בתכנתות הדיפלומטית של משרד החוץ, משום שיש נוסח וסגנון וכדי לעמוד על כך.

היו"ר לא קיבל את תפיסתו הבסיסית של בן-אהרון ודחה אותה מפני התחביבות שלא יוכל למלא אחריה. הוא ראה את עיקר תפקידו באספקת אינפורמציה לחבריו הוועדה, או לדבריו, שהועדה תדע את העניינים

היסודיים במידה שהם ניתנים להבאה לוועדה. יש דברים שדנים בהם לפני ההוצאה לפועל, יש בעת ההוצאה לפועל ויש אחרי ההוצאה לפועל.

חלק מן המתח בדיוני הוועדה נבע משינוי התפיסה בין חברי האופוזיציה והקואליציה על מהות תפקידיה. כשהחברי האופוזיציה, כבן-אהרון ובגין מושכים לumarbot aktiyit ומתן ביטוי לעמדותיהם בעת קביעת המדיניות, ומולם חברי הקואליציה שהיו מעורבים בעיצוב המדיניות באמצעות חברים במשלה, ביקשו לצמצם אתumarbot חבריהם מן האופוזיציה ועמדו על זכותה של הממשלה לבצע מדיניות ללא הוועדה.

המתח הזה מאפיין את דינמי הוועדה בעיקר בשלבים מכרייעים של קבלת החלטות המדיניות החוץ, כמו דרישתם של חברי האופוזיציה לשתף אתם בהכרעות בעת המשא ומתן לשביות נשך עם סוריה ובשיחות עם הירדנים על הסכם אי-התקפה, והדוגמאות מסווג זה הן רבות.

סודיות הוועדה. הכללי העיקרי שבאמצעותו יכולו חברי הוועדה להפעיל את השפעתם היה המידע ובמיוחד המידע החסוי. על קבלתו של מידע זה מיידי שרת ונציגיו ועל השימוש בהם רשאים לעשות בו מחוץ לכוטלי הוועדה נאבקו חברי הוועדה לאורך כל הדיניות. מידת הסודיות שה חברי הוועדה תחיכיבו לה ומידת האמיןנות שרת נתן בהם קבעה את מידת המידע החסוי שמוכן היה להפקיד בידיהם. מידה זו לא הייתה קבועה וברורה ועל כן עלתה השאלה בכל פעם חדש. נושא זה חשוב לעניינו משום שאלה זו היו השלכות על נכונותו של שרת לשתף את הוועדה בשלבי קביעת המדיניות בתקופתו.

שרת קיבל את הirectionה, שהוא כפוף מבחינה פרלמנטרית לוועדה, וכדבריו הוא "עובד שני מאורות, את הממשלה ואת הוועדה", ועל כן אין יודע למי להביא קודם לדין. אבל הוא גם החזיק בתפיסה, שהוועדה אינה מופקדת על ביצוע מדיניות החוץ אלא על הפיקוח הפרלמנטרי בלבד, והביצוע נתון אך ורק בידי משרד החוץ והממשלה.

בין שתי הנחות אלה הוא קבע את מערכת היחסים ביניהם לוועדה, כשהוא מנוט בין דיווח שוטף, חסוי ואמין ומתן כבוד לחייבי הדעות בוועדה, לבין שמירת עצמאותו בחשיפת המידע ובקביעת המדיניות. שרת הקפיד עם חברי הוועדה ותבע מהם לשמור על חסיון המידע שמסר להם, אך הם טענו כי המידע דרosh להם בלבון הביעות עם חברים לטיעת ולדינו במליאה ולא תמיד הקפידו על הסודות שבקיש. גבולות הסודות בדינוני הוועדה היו נושא הדק שעליו התנהלה הוועדה. והיו תקריות לא אחת. הבולטות שבהן בתקופה זו הייתה בעת הדין על השיחות בלוזאן, שבמהלכן חשף בגין את הסכמת הממשלה לקבל את רצעת עזה על 150 אלף פליטיה, וגילה בעקיפין את התנגדותו של שרת להצעה, סילף את תוכנה והשתמש במידע ששרת מסר בוועדה כדי לנଘ את הממשלה.

בלחת הוויכוח בכנסת הפסיק שרת את בגין ותקף אותו על שאינו נאמן לסודות המוטלת עליו. דבריו של בגין וחייבי הדברים עם שרת, שאף הוא נכשל לדעת בגין במסירת מידע חסוי, הושמו באותה עת מפרוטוקול הכנסת, ורק מתוך דינוני הוועדה ניתן היה להבין.

בקבות התקורת זו התקיים דיון בוועדה על גבולות הסודיות. גם בגין וגם שרף התנצלו איש בפני רעה במהלך הדיון, אך השאלה נשארה, מה מותר לחבריו ועדת לומר במליאה או לחבריו בסיעה מתוך דיויני הוועדה, ומה מן החומר המובא על-ידי שרף ישמש רק לדיוון פנימי בוועדה.

בגין טען להגנתו שהמידע ששרף הביא דלפ' ממילא לעתונאות, אך שרף וחבריו לא קיבלו את הטענה ובסיומו של הדיון הסכימו כולם לחבר ועדת יכול להסתמך על דברים שפורסמו בעיתונות גם אם הם נאמרו בסודיות בוועדה, אך אסור לו בשום אופן לצטט או להסתמך ישירות על דברי שרף. כפי שסיכם זאת שרף, "ונכל במקומות לומר כאן בוועדה שזה סודי וזה לא, קבוע שבדרך כלל אי-אפשר לצטט דברים הנאמרים בה ואת הוויכוח בכנסת צריך לנצל במסגרת הכנסת ולא במסגרת הוועדה". מין טרייך כזו שבדרך כלל חברי הוועדה שמרו עליו, אך היו חריגות נוספות במהלך השנים.

רק כדי לסר את האוזן אביה בפניכם כמה דוגמאות של מידע חסוי, ששרף מסר לוועדה בהגבלה מפורשת לא לפרסמו. לעיתים בנושאים שהיו בעת התהווותם ולפעמים רק לדיווח ולאחר הביצוע. למשל, סיוע שננתנה ממשלה איטליה ב- 1949 לעלייתם של יהודי מצרים באמצעות ויזות לאיטליה; אינפורמציה על היחסים עם ברית המועצות ועל עבודות הצירות במוסקבה. כל המידע על ברית המועצות נאסר לפרסום. חברי הוועדה נדרשו לא לפרסם את העבודה, שבמהלך 1949 נחרגו 1500 מסתננים. השיחות עם עבדאללה ב- 1950. שרף מסר על עצם השיחות, אך הסתיר מן הוועדה את העבודה שנחתמה טיוטה של חוות אי-התקפה, ועוד כהנה וכහנה ואני לא אכבר בדוגמאות.

מעבר לסוגיית הסודיות ראוי לברר מה ידעו חברי הוועדה, ובאמצעותם חברי מפלגתם, על מדיניות החוץ של ישראל באותם ימים והאם היו להם כלים ראויים לבחון או ליעץ לשר החוץ כיצד לנוט את מדיניותו.

אין ספק שהסקירות שמסרו שרת ונציגיו נתנו מידע רב לחבריו הוועדה על הנושאים המרכזיים והחשובים שהעסיקו את משרד החוץ, ושרת זכה לשבחים מחברי הוועדה על סקירותיו המעניניות. אך האם הייתה להם השפעה כלשהי על מדיניות החוץ או על עמדותיו של שרת?

המסקנה הרווחת בספרות המתקר בעקבות מחקרו של מיכאל בריצ'ר, שנכתב בראשית שנות השבעים על סמך ראיונות עם חברים שונים בוועדה, גורסת שהוועדה הייתה מצד אחד צריכה מידע ומצד שניספקית של תמייה ציבורית למדייניות הממשלה. מסקנה זו רואיה לבדיקה מחדש לחודשת לאור הפרוטוקולים.

אנסה בדברים הבאים לפענח מקצת מן הסוגיה זו על-ידי בחינת מעורבותה של הוועדה באירוע מרכזי מדיני בשנת 1949 – ועידת השלום בלוזאן. הבדלי ההשקפות הפוליטיות בשנת זו על ה蟲ך בשлом ועל התנאים לשлом, על הויתורים המתבקשים למען השלום היו שונים בחלוקת מפלגתית ובכמה נושאים אף חזו את הקווים המפלגתיים. כשהתכנסה הוועידה בסוף אפריל 1949 לא ניתן היה לצפות את סופה העולוב, ושהציג שרת בוועדת החוץ והבטחן של הכנסת חמישה ימים אחרי פתיחת הוועידה את הקו שלנו בלוזאן, הוא פרס בפני החברים את מלאו היריעה, כדי שմבקש לשנף

אותם ולשםו מהם כיצד לנהל את מדיניותו. באותה הזדמנות הבהיר לחבריו הוועדה כי ישראל הסכימה לכלת ללווזאן כהזדמנות מאורגנת של פגישות ישירות עם שכנותיה בחסות האו"ם וכי לא תשככים לשבת עם כולן יחד אלא לדיוון על הסדר עם כל מדינה ערבית בנפרד. הוא הביע תקווה, שיצליחו בדיונים לעורר משא ומתן בנושאים כלליים על סחר הדדי וביטול החרם ועל הכוונה לעורר את מצב היהודי ערבי ומתן היתרי יציאה לאלה שירצוו עלות לישראל. הוא הבהיר כי אין בכוונת ישראל לשאת ולהת בלוזאן על עניין ירושלים וכי הממשלה תתנגד להחזרת הפליטים הערבים לישראל ותתבע את יישובם מחדש בארץ ישראל. יחד עם זה הוא כבר רמז על לחץ אמריקאי על ישראל להחזיר לתחומה מספר פליטים גדול, יותר ממה שישראל תכינה במסגרת איחוד המשפחות, ומסר על נוכנותה של ישראל לשלם פיצויים עבור קרקע שננטשה וلتבוע במקביל תשלום פיצויים מהערבים בעקבות הנזקים שנגמרו במהלך המלחמה.

הוא שיתף את חברי הוועדה בשיקולים המדיניים של משרד החוץ התומכים בהסכם שלום עם מצרים, לבנון וسورיה לעומת ירדן שאתה יש עדיפות להסדיר את הבעיות רק במסגרת הסכמי שביתת הנשך ולא למהר לחתום על שלום שיחייב הכרה ישראלית בסיפוח הגדה המערבית לירדן.

הוא הבטיח שבכל משא ומתן נדרש ישראל שסעיפי החוזה הבריטי עם ירדן לא יחולו על הגדה המערבית, ולבסוף הציג את הבעיה של רצועת עזה על 120 אלף פליטיה מבלי שמסר במפורש לחבריו הוועדה על ההחלטה האמריקאית לסתור את הרצועה לישראל, הצעה שנדונה יום לאחר מכן במשרד.

מעמדות חברי הוועדה בתגובה על דבריו יכול היה שרת ללמידה על מידת הביקורת או ההסכמה שיש לוועידה זו ולעמדותיה של הממשלה בין מפלגות האופוזיציה. בראש וראשונה נוכח לדעת, שעדין אין השלמה באופוזיציה עם תוצאות מלחמת השחרור, לא בנושא קווי שביתת הנשך ולא בנושא הפליטים הערבים, ותשולם מחיר עבור השלום עם מדינות ערב איינו מקובל עליהם, ויש ביניהם אף שמסתייגות מעצם ההליכה ללוואן. כך שמע מדבריהם של חברי מפ"ם, בגין-אהרון וריפtiny, שהיו אז באופוזיציה, שהמשיכו לתבוע את הוצאה הצבאית המצרית מרצועת עזה ואת הקמתה של מדינה ערבית עצמאית בגדרה המערבית כנשך נגד הסiphוח לירדן.

בדו-שיח עם חברי הוועדה עמד שרת על חילוקי הדעות בין חברי האופוזיציה מחרות וממג"ם לגבי קליטת פליטים ערבים בישראל. בעוד שריפtiny ובן-אהרון הדגישו את הצד ההומינטרי של הבעיה והביעו נכונות לקלוט מספר מסויימים של פליטים בישראל, הציגו נציגי חרות והמפלגה הפרוגרסיבית התנגדות עזה לקליטת פליטים ואפלו למתן פיצויים לעربים על הקרקע שנטשו בכפריהם, משום שאנו, בדברי מרידור, לא גרמו לגירוש העربים אלה. הוא גם נוכח לדעת, שההצעה לקלוט את רצועת עזה, על פוליטיה, שהוא עצמו התנגד לה, מקובלת בין חברי הוועדה ממפ"ם, כפתרון הולם לבעית הפליטים והשתת כאחד, וشنושא ירושלים מדאיג את כל חברי הוועדה.

שרת שמע בדיון דברים שאולי כבר ידע קודם לכן, אך הם קיבלו חיזוק בחילופי דעת בפורום סגור מחייב. כך, למשל, ביום לאחר היישיבה החליטה הממשלה לקבל את ההצעה האמריקאית על סiphוח רצועת עזה לישראל, על

פליטיה, במשא ומתן על שלום. שרת נמנע בדיון ב הממשלה (כבר שמענו את זה בישיבה הקודמת על הנושא הזה) ואולי מותר לשער, שמשמעות העמדות של חברי הוועדה שם שכנהה אותו, בין יתר השיקולים, להימנע ולא להתנגד להחלטת הממשלה. יתכן גם שדברים שהשMIיע ימים ספורים אחר-כך בהתיעצות במשרד החוץ שאין למהר ולרוץ אחרי השלום הושפעו מרוח הדיון בוועדה.

אין להניח ששרת גיבש את עמדותיו על-פי מה ששמע בוועדה, אבל חילופי הדעות אותו לו באלו נושאים יש הסכמה מפלגתית רחבה והיכן נקודות התורפה.

הוועדה המשיכה לדון על הוועידה ביום קבלת ישראל לאו"ם ב- 11 במאי 1949. באותה ישיבה לא השתתף שרט, אבל שוב באותה ישיבה (אני רואה שאני צריכה ל��ר, אז אדגן כאן על חלק מהדברים) לא הסתיים הדיון, וכשבו אליו בעבר לעלה משבועיים בהשתתפות שרט כבר התקבלה ישראל לאו"ם, השתנה המצב בלוזאן, הופעל לחץ אמריקאי, עצרת האו"ם עמדה בפתח ומציאות אחרת עמדה בפני המתדיינים.

בישיבה ב- 1 ביוני עדכן שרת את חברי הוועדה על המשבר בלוזאן ועל הלחץ האמריקאי על ישראל לקלוט פליטים. באותה ישיבה הוא מסר להם לראשונה על החלטת הממשלה להיענות בחוב על ההצעה האמריקאית לסתור לישראל את רצועת עזה במסגרת הסדר שלום. כפי שכבר אמרתי קודם, הוא לא מסר כיצד הוא עצמו הצבע, אלא רק ציין שההחלטה נתקבלה ברוב גדול ואיש לא הצבע נגד, ומן הספיקות שהציג בפני חברי הוועדה על הסיכון

בקליטת מספר כה רב של פלייטים לשלטון ישראל בנגב, אפשר היה לנחש כיצד הוא הצביע.

באותה ישיבה עלתה הצעה לדון על מדיניות החוץ בכנסת. מספר חברי מפ"ם היססו מקיום דיון פומבי על מדיניות החוץ. לאחר שרת התיעץ עם בן-גוריון הוחלט לקיים דיון בכנסת. לפני הישיבה בכנסת שרת מכין את הוועדה לדיון. הוא מציג את עמדתו, הוא מציג את הנאום שהוא ייתן בכנסת, את פרטי הדברים ומבקש מחברי הוועדה לא להעלות כמה נושאים. למשל, לא להעלות את נושא ירושלים, משום ששאלת ירושלים לא עומדת היום על הפרק ודיון פומבי עלול להזיק לעניין, ולא לחזור לשאלת הוויוכות על המדינה הערבית. "היהתי יותר מאושר לו לא דיברנו על זה". וכן לא לדון בהצעת רצעת עזה, שהוא יזכיר אותה, אך לא ידועה לכנסת על חליטת הממשלה.

חברי הוועדה ביקשו משרת להעלות נושאים שעונייננו אותם. כך, למשל, ביקש ריפtiny להעלות בכל זאת את שאלת ירושלים, ובגין קיבל רשות משרת להציג לגבי הגדה המערבית את מה שכינה "האפשרות השלישי", כשהאפשרות הראשונה היא סiphoh לירדן, השנייה מדינה ערבית והשלישית, המקובלת על חרות, היא חידוש המלחמה לכיבוש הגדה.

דווקא הי"ר דאג מפני דבריו של בגין. "מר בגין רוצה שהכנסת תחילית לכיבוש את החלק הזה של ארץ-ישראל? הוא יכול לעשות את זה. אבל איןני יודע איזה תועלת תצמץ מכך. אנחנו פה לא יכולים לנתח כיצד הוא ידבר, אבל צריך להיות מובן שבנקודות מסוימות שהן נקודות עצביות למדיניות החוץ צריכה להיות זהירות מכסימלית.

וב- 16 ביוני התכנסה הכנסת לדיוון הראשון על מדיניות החוץ של ישראל. הדיוון היה סוער מכפי שציפיה שרת. דבריו של בגין תרפו את הקלפים. הדברים ציטטתי בראשית דברי הם רק הדוגמה קטנה לסגנון ההתקפה שלו על מדיניות החוץ ואפילו על שרת אישית. הוא התפלמס אותו על חוסר העקבות שלו בשאלת המדינה הערבית.

אני אזכיר. רק כמה ציטוטים קטנים שהוא אמר באותה עת. "מדיניות החוץ הרשמית איננה משרתת את מטרות האומה. מולדתנו לא שוחררה, עמננו לא נגאל. לא נוכל לכנות חוזה שלום עם מדיניות חדשות. علينا לעמוד נגד כל לחץ מכל צד שהוא". ובסיום דבריו הוא דרש מעת מנהלי מדיניות החוץ לתת את הדין על כל הכישלון ולהתפטר.

שרת בא חשבונו בתשובהו עם כל מתנגדיו, שלא הזכרתי אותם, והוא נאלץ לדון בשאלת החלק הערבי של ארץ-ישראל, שחרף בקשטו נדון מכל צדדיו, ולהציג את עמדתו שלו כפתרון שעליינו להעדיף, הוא מדינה ערבית, אך ספק אם ניתן להביאו לעולם. "לא הצגנו את זה כתנאי לשביית נשך – אמר – ולא נציג את זה כתנאי שלום.

שרת התפלמס עם ריפtiny בגין כאחד על ביקורתם על הסכמי שביתת הנשך שאפשרו לצבא להישאר בארץ והעמיד אותם על כורח המציאות לוותר בנושא זה.

בסיום הדיון במליאה ב- 29 ביוני, אחורי כמה ישיבות, הובאו הצעות החלטה של כל המפלגות, פרט לחרות שמסרה רק הצהרה. לא נכנס לתוכן ההצעות שיקפו את הויכוח בכנסת, שהתמקד בסופו של דבר בתוצאות מלחמת השחרור, בהסכם שביתת הנשך ולא בוועידת לוזאן או בשлом.

כיצד התגלגו דיונים כה רגועים ומוסדרים בוועדת החוץ לדיוון כל לוחט בכנסת? מה ארע לחברי הוועדה בדרך לכנסת? ומה ארע לאופוזיציה ובעיקר לבגין ביחסם אל שרתי? ברור למדי וכמעט שאין צורך לומר ששיקולים פרלמנטריים ומפלגתיים ושדיונים במרכז הפלגות הינו אותם וחממו את האווירה. ואף על פי כן, השוני באופי הדיונים בוועדה ובמליאה מחייב התייחסות, כי לפחות חלק מהഫולות הן אותן נפשות, כולל שרת. את השאלה אם ועדת החוץ השפיעה על מדיניות החוץ אפשר היה לשאול גם לגבי מליאת הכנסת, ואף על פי כן נראה לי שיוטר נכוון לבחון נושא זה מצד הוועדה, כי העובדה שمولית מכל אפשרות שהיא תרומה כלשהי לוועדה נובעת מן הסקרנות שזו ועדת חסומה ויש צורך לקבוע מה יש בחומר ומדובר הוא סגור 40 שנה. גם העובדה שחברי הוועדה מחויבים לסתירות הגבירה את האפשרות שיש כאן תרומה סגולה לעיצוב המדיניות.

מהדוגמא הקצרה שהבאתי בפניכם היום עולה, שבתחילת הדרך נוצרה אווירת דיונים קונסטרוקטיבית ושרת התייחס לוועדה בכובד ראש. הוא הביא בפניהם חומר חשוב לקביעת מדיניות המדיניות מתוך ידיעת שהם ינהגו בו בחומר חשוי ובתקווה שהוא לא ישמש אותם נגדם.

אפשר להגדיר את הוועדה מבחינתו של שרת כמעין חצר פרטית שלו, שבה הוא מתייעץ, עורך מעין סימולציות לעמדות של הציבור ולדינונים בכנסת ואולי אפילו משתמש בה לצרכיו. האינפורמציה החסוייה שמסר שרת בוועדה דורשת התייחסות במבט רטראנספקטיבי. האם כפשוטו הדלתת הדברים גרמה לכך שמכאן ואילך נזהר שרת להביא חומר חסוי לוועדה ודינניה היו פגומים, בדבריו? המשקנה תהיה, שלא אמסור את השיקולים אלא את המשקנות המוגמרות ולא אצור באמון שלי נשק נגד הממשלה. או שמא שרת היה מתוחכם יותר והוא הצליח להטיס את בגין בכנסת והיה מרוצה מגינוי החלטת הממשלה, שהרי שרת היה זה שהפסיק את בגין והסביר את תשומת לבה של הכנסת לכך שהוא מגלח סודות מן החדר. ובדין בוועדה לא עצם הגינוי הדאגן אותו אלא העובדה שבגין השתמש בשמו כאסמכתא ולא בעיתונות שאויה יכולה להיות מצטט.

אפשר שרת היה מעוניין שנושא הרצואה, שהוא עצמו התנגד לה, יוצג כפי שהוא. מאידך, אפשר גם לומר, שבושא המדינה הערבית בגדה, שבאופן פנימי שרת תמן בתקמתה, אך באופן פרגמטי ידע, כי לא תוכל למקום, לא הצעיר על כך שffff הכריחה אותו לשוב ולהביע את עמדתו בכנסת.

הבאתי דוגמא אחת ויש עוד רבות אחרות. לא כל דוגמא דומה לחברתה, וגם האופוזיציה לא הייתה בכל תקופתו של שרת אותה אופוזיציה. אך השאלה שצדאי לשאול בסיקום היא, האם שרת רצה להדיביך לוועדה את התווית שהדיביך לה בגין כשהתחייב לומר בה רק את האמת אבל לא את כל האמת, ועל ידי כך להפוך אותה לקטוצאה כנפיים, או שיש בה בוועדה זו יותר مما שהעריך מיכאל בריצ'ר בזמןו. תודה רבה.